

*Advies van de NBA Commissie
Integratie Theorie-Praktijkopleidingen*

Theorie en Praktijk / Praktijk en Theorie

Een geïntegreerde benadering
van de accountantsopleiding

The NBA logo consists of a horizontal orange bar above the letters 'NBA' in a bold, orange, sans-serif font.

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
1. Opdracht	5
2. Advies	6
3. Waarom (meer) integratie van theorie en praktijk?	7
4. Visie Studenten en NBA Young Profs	9
5. De huidige opleidingen tot AA en RA	10
6. Eindtermen en nieuw opleidingsmodel	11
7. Vertrouwelijkheid van informatie	12
Bijlagen	
1. Samenstelling commissie	13
2. Opdrachtbeschrijving	14
3. Beknopte schets van de huidige opleidingen	15
4. Instroom praktijkopleidingen	17
5. Toetsingskader CEA en geïntegreerd slotexamen	18
6. Toetsmodel praktijkopleidingen	21
7. Geraadpleegde literatuur	22

Voorwoord

Onze commissie is ingesteld om te onderzoeken hoe de samenhang en de wisselwerking tussen theorie- en praktijk in de accountantsopleidingen kan worden versterkt, zodat er een meer evenwichtige opleiding ontstaat.

Een eerste concept-rapportage van de commissie is in het voorjaar van 2015 voorgelegd aan het onderwijsveld, de stagebureaus, de Raad voor de praktijkopleidingen en de NBA Young Profs. Uit de reacties op de bij deze consultatie gestelde vragen bleek dat er draagvlak is voor meer integratie van theorie en praktijk in de opleidingen. Tegelijkertijd kwam naar voren dat er sterk uiteenlopende opvattingen zijn over hoe de beoogde integratie te realiseren. Voornoemd concept verscheen terwijl al enige tijd werd gewerkt aan nieuwe eindtermen voor de accountantsopleidingen.

De nieuwe eindtermen van de CEA zijn er inmiddels en zullen de komende jaren in de opleidingen worden geïmplementeerd. De CEA presenteerde hierbij ook een nieuw normenkader voor de toetsing van de eindtermen, inclusief het voorstel de opleiding in de toekomst af te sluiten met een geïntegreerd slotexamen. In samenhang hiermee heeft de Raad voor de praktijkopleidingen een nieuw toetsmodel voor de praktijkopleidingen uitgewerkt. Ons advies is tegen deze achtergrond tot stand gekomen.

Wij menen dat het voor studenten wenselijk is om tijdens de praktijkopleiding werk en studie zo goed mogelijk op elkaar te laten aansluiten. De nieuwe eindtermen voor de accountantsopleidingen bieden hiervoor een uitstekende basis.

De commissie hoopt met dit rapport een impuls te geven aan een meer geïntegreerde benadering van de accountantsopleidingen, en met het oog hierop de samenwerking tussen de opleidingsinstituten en de beroepspraktijk te stimuleren.

Mw. mr Anne-Marieke van Arkel

Voorzitter

1 | Opdracht

De commissie is gevraagd de mogelijkheden tot meer integratie van theorie en praktijk in de theoretische opleidingen en in de praktijkopleidingen zodanig uit te werken dat er *“een evenwichtige praktijkopleiding ontstaat, waarbij de trainee in gelijkwaardigheid zowel vanuit de praktijk als de theorie wordt opgeleid tot een beginnend beroepsbeoefenaar, met inachtneming van de nieuwe eindtermen van de CEA”*.¹

In de opdracht ligt het accent op de praktijkopleiding en op de nieuwe eindtermen. Evenwichtigheid refereert hier aan inhoud, beoordeling, toetsing, werk-/studiebelasting en doorlooptijd maar ook aan de relatie met de theoretische opleiding, waarin eveneens naar meer balans zou kunnen worden gezocht. Hierbij kan worden opgemerkt dat veel trainees de praktijkopleiding niet hoog waarderen² en dat zij er gemiddeld aanzienlijk langer over doen dan de voorgeschreven drie jaren.

De opdracht is uitgewerkt in enkele korte hoofdstukken ter onderbouwing van het advies. Als achtergrondinformatie zijn enkele bijlagen bijgevoegd, onder meer over de samenstelling van de commissie, de huidige accountantsopleidingen, de trainees, het toetsingskader voor de opleidingen van de CEA en het toetsmodel van de Raad voor de praktijkopleidingen.

¹ Zie bijlage 6 voor de volledige opdrachtbeschrijving.

² Gemiddelde waardering: het cijfer 6.2. Rapport Aansluiting praktijkopleidingen Accountancy (AA en RA) op de praktijk, AO Consult, Tilburg, mei 2013.

2 | Advies

De belangrijkste aanbeveling van de commissie is om het theoriedeel³ en het praktijkdeel van de accountantsopleidingen meer te integreren en in de tijd te laten samenlopen. Gegeven de nieuwe eindtermen van de CEA wordt hierbij voorgesteld de opbouw en inrichting van de theoretische opleidingen en de praktijkopleidingen beter op elkaar af te stemmen.

Studenten/trainees doorlopen in het voorgestelde model het theoriedeel en het praktijkdeel van de opleiding gelijktijdig. Het theoretische onderwijs (collegedagen/contacturen) kan (meer) worden gespreid binnen de drie praktijkopleidingsjaren. Dit bevordert de “bezinkingstijd” en een meer evenwichtige werk-/studiebelasting. De opleidingsduur (theorie en praktijk te samen) verandert hierdoor niet.

In het studieschema kan zo beter rekening worden gehouden met de qua werkzaamheden drukste perioden in het jaar en de studiebelasting voor studenten. Het theoretische onderwijs zou hiertoe meer modulair en/of - in bepaalde delen van het jaar - in meerdaagse blokken kunnen worden aangeboden.

Het hierboven bedoelde ‘synergiemodel’ kan worden gerealiseerd door (verdergaande) samenwerking tussen de bij het verzorgen van de theoretische opleidingen en de praktijkopleidingen betrokken partijen. De commissie bepleit hiertoe de band tussen het beroep en het opleidingsveld, tussen de “theoretische opleiders en de praktijkopleiders” te versterken. Onderwijsinstellingen kunnen bijdragen aan onderdelen van de praktijkopleiding, bijvoorbeeld bij gerichte training van de ‘soft skills’ en andere competenties die met name in de praktijkopleiding verder moeten worden ontwikkeld.

³ In casu de postinitiële AA-of RA-opleiding, die volgt op resp.de (initiële) hbo-bachelor (of master) en de w.o.-masteropleidingen.

3 | Waarom (meer) integratie van theorie en praktijk?

De vraag naar het waarom van meer integratie van theorie en praktijk hangt samen met de introductie van een model voor de accountantsopleidingen met drie afstudeervarianten (i.c. assurance, mkb en finance) en hier aan gerelateerde eindtermen. Veel nieuwe eindtermen zijn zowel op de theorie als op de praktijk gericht en vragen om een geïntegreerde benadering.

*“Tijdens de praktijkopleiding, die zoveel mogelijk samenloopt met het laatste deel van de theorieopleiding, moeten studenten (trainees) aantonen dat zij de verworven theoretische kennis en vaardigheden ook daadwerkelijk in de beroepspraktijk kunnen toepassen”.*⁴ Bovendien wordt met de nieuwe eindtermen meer aandacht gevraagd voor (professioneel) gedrag en ethiek.

Er zijn meerdere opvattingen over de wenselijkheid en de betekenis van ‘integratie’ in relatie tot het onderwijs en over hoe dit in een opleiding te realiseren. Essentieel is echter dat het opdoen van relevante werkervaring tijdens een (beroeps)opleiding het leren versterkt en de effectiviteit van het opleiden kan verhogen. Het informele- en ervaringsleren in de professionele omgeving en het in de praktijk kunnen toepassen van tijdens de theoretische opleiding verworven competenties spelen hierbij een belangrijke rol. Dit te meer als er sprake is van integratie van onderling samenhangende vakgebieden en als de behandelde theorie nauw aansluit bij de situaties die studenten op dat moment in de praktijk tegenkomen.

Doel van een meer geïntegreerde benadering in de accountantsopleidingen is de effectiviteit en de attractiviteit van de opleiding(en) te verbeteren door de theoretische vorming en de vorming in de beroepspraktijk nadrukkelijker met elkaar te verbinden. Meer samenhang en afstemming tussen het theoretische deel en het praktijkdeel van de opleiding kan leiden tot minder tussentijdse uitval en verkorting van de gemiddelde studieduur. De huidige (gemiddelde) studieduur (theorie en praktijk) is zowel voor de AA-als voor de RA-opleiding aanzienlijk langer dan de nominale duur van de opleiding⁵. Het is wenselijk om - met behoud van het te bereiken eindniveau - te streven naar verkorting van de gemiddelde studieduur en minder “uitval” na de bachelor- of de masterfase c.q. tijdens de praktijkopleiding.

De beoogde integratie ziet vooral op de leer-/ervaringsprocessen en hierdoor ook op het beoordelen en toetsen (examineren) van studenten/trainees. Hierbij moet worden opgemerkt dat in de huidige opleidingen al veel ‘praktijk’ wordt ingebracht in de theorie door docenten en examinatoren uit het beroep. Daarnaast wordt in het theoretische onderwijs - in het bijzonder in de kernvakgebieden maar ook bij meerdere andere vakken en in bachelor- en master scripties - gebruik gemaakt van voorbeelden, vraagstukken en casuïstiek uit de beroepspraktijk.

Desalniettemin kan worden geconstateerd dat de theoretische opleidingen en de praktijkopleidingen tot AA en RA veelal als los van elkaar staand worden gezien en ervaren. In dit verband is ook van belang wat onder ‘de accountantsopleiding’ wordt begrepen. De opleiding omvat alle theorie- en praktijk-eindtermen. Het theorie deel en het praktijkdeel vormen dus een onderling samenhangend, wederzijds afhankelijk geheel. Integratie van theorie en praktijk in het leerproces, op de hogeschool of op de universiteit en ‘on the job’ is optimaal mogelijk bij een

⁴ Rapport Eindtermen Accountantsopleidingen 2016, blz. 7.

⁵ Zie Bijlage 3 voor enkele kerncijfers.

(grotendeels) gelijktijdig opgaan van het parttime (postinitiële) deel van de theoretische opleiding en de praktijkopleiding.

Studenten/trainees zouden zo in hun opleiding vrijwel gelijktijdig in de praktijk met (toepassing van) de in desbetreffende praktijksituaties relevante theorie kunnen worden geconfronteerd. In het theoretische onderwijs kan gebruik worden gemaakt van geanonimiseerde cases en zou meer kunnen worden gereflecteerd en gediscussieerd over actuele ervaringen, bijvoorbeeld met betrekking tot toepassing van standaarden, data analyse, steekproeven, samenwerken in teamverband en meer in het algemeen over dilemma's van studenten in de praktijk.

4 | Visie studenten en NBA Young Profs

Accountancy studenten en NBA Young Profs bepleiten meer integratie tussen theoretische- en praktijkopleiding en een generiek opleidingsmodel. Dit zou volgens hen echter niet ten koste moeten gaan van de flexibiliteit en de balans tussen werk, studie en privé. Flexibiliteit in de mogelijkheden om de opleiding te (ver)volgen is voor studenten belangrijk. In dit verband is ook aangedragen dat studenten een te grote afstand ervaren tussen de theorie en de praktijk.

Doublures in de opleidingen zouden zoveel mogelijk moeten worden voorkomen. Informatie-uitwisseling tussen het opleidingsinstituut, de werkgever/het stagebureau (indien niet gelijk aan werkgever) en student zou volgens de meeste studenten mogelijk moeten zijn. Voorts zouden de verschillen tussen de opleidingen willen verkleinen, zodat overstappen naar een RA- of een AA-opleiding van een andere universiteit resp. hogeschool beter mogelijk wordt.

Studenten vragen in het bijzonder om meer aandacht voor de 'work-life balance'⁶. Dit kwam ook nadrukkelijk naar voren tijdens een in mei 2015 georganiseerde bijeenkomst van de NBA Young Profs met meerdere studieverenigingen van accountancy studenten. In dit verband vraagt bijvoorbeeld de commissie Toekomst accountantsberoep om voldoende (door)looptijd van de theoretische opleiding en meer tijd voor bezinking en reflectie⁷.

⁶ Visiedocument Young Profs 2014.

⁷ Rapport "In het Publiek Belang", Commissie Toekomst Accountantsberoep, H8, NBA september 2014.

5 | De huidige opleidingen tot AA en RA

Er zijn meerdere en onderling verschillende studiewegen in het hbo en het universitaire onderwijs die studenten (kunnen) voorbereiden op 'accountant worden'. Bovendien zijn er verschillen in opbouw, inrichting en doorlooptijd, tussen de (postinitiële) opleidingen (AA en RA).

Ook tussen de praktijkopleidingen AA en RA zijn er verschillen. De Raad voor de praktijkopleidingen wil de rapportage- en toetsingssystematiek voor de praktijkopleidingen (AA en RA) uniformeren. Er wordt naar gestreefd om dit gelijktijdig met het implementeren van de nieuwe eindtermen en het nieuwe opleidingsmodel te doen.

Het zoeken naar mogelijkheden tot meer integratie van theorie en praktijk in de opleidingen vergt inzicht in de huidige opleidingen en de achtergronden van de studenten bij aanvang van de praktijkopleiding. Bijlage 3 bij dit rapport geeft een beknopte schets van de huidige opleidingssituatie. In Bijlage 4 wordt kort ingegaan op de instroom van studenten/trainees in de praktijkopleidingen.

6 | Eindtermen en nieuw opleidingsmodel

De nieuwe - per januari 2016 in werking getreden - eindtermen van de CEA zijn gerelateerd aan een nieuw model voor de toekomstige accountantsopleidingen. In het nieuwe model kan een opleiding tot AA of RA twee oriëntaties bevatten: Assurance of Accountancy. Binnen de oriëntatie Accountancy zijn er bovendien twee afstudeervarianten mogelijk: MKB- en Finance.

De eindtermen en het nieuwe opleidingsmodel bieden de onderwijsinstellingen en de Raad voor de praktijkopleidingen ruimte voor inhoudelijke vernieuwing van het onderwijs, waarbij de theoretische- en de praktische vorming, meer dan nu het geval is, hand in hand kunnen gaan.

De eindtermen zijn afgeleid van de kerncompetenties van accountants zoals beschreven in de Verordening op de beroepsprofielen van de NBA. Veel eindtermen zijn 'geïntegreerd' geformuleerd en omvatten als zodanig kennis, vaardigheden en houdingsaspecten. Voor het bepalen van de eindtermen is onderscheid gemaakt in eindtermen die voor theorie en praktijk gelden en eindtermen die voor alleen het theoretische deel of alleen voor het praktijkdeel van de opleiding van toepassing zijn. Deze uitwerking van de eindtermen vraagt om een geïntegreerde benadering van theorie en praktijk in een curriculum waarin het theoretische deel van de opleiding, met name de modules met toepassingsgerichte leerstof van de kernvakgebieden, (goeddeels) samenvalt met de praktijkopleiding.

Het CEA-rapport Eindtermen 2016 bevat ook enkele specifieke aanbevelingen en voorstellen met betrekking tot integratie. Samengevat:

“Hierdoor wordt een verdergaande integratie van theorie en praktijk gefaciliteerd. De uitwerking zal moeten plaatsvinden door theorie- en praktijkopleiders gezamenlijk. Een dergelijke integratie wordt ook gestimuleerd door het in te stellen mondeling slotexamen (theorie en praktijk). Ook is besloten om de streams, maatschappelijke rol van de accountant, IT en corporate governance op te nemen in de eindtermen van verschillende vakgebieden waardoor de samenhang tussen de vakgebieden wordt versterkt. Daar komt bij dat de eindtermen niet per se binnen een bepaald vakgebied behoeven te worden behaald zodat ook hierdoor ruimte bestaat voor verdergaande integratie tussen vakgebieden. Hiertoe is afstemming van de onderwijsprogramma's tussen de vakgebieden noodzakelijk. Flexibiliteit wordt ook geboden doordat geen voorschriften zijn geformuleerd met betrekking tot de opleidingsfase (bachelor-master-postinitieel) waarin eindtermen aan bod dienen te komen”.

7 | Vertrouwelijkheid van informatie

Vertrouwelijkheid van uit de beroepspraktijk in een onderwijssetting te gebruiken informatie en in dit verband noodzakelijke geheimhoudings- verplichtingen vergen bijzonder aandacht. Dit speelt bij de accountantsorganisaties maar bijvoorbeeld ook bij de Belastingdienst/Rijksoverheid. Vanuit de grote accountantskantoren is hierbij aan- gereikt dat het concept van het gebruik maken van praktijkcasuïstiek op zichzelf wordt ondersteund, bijvoorbeeld binnen de context van het accountantskantoor. Hierbij kan tevens worden opgemerkt dat in het (theoretisch) onder- wijs al vele jaren gebruik wordt gemaakt van (fictieve) praktijkcases en -ervaringen. Dit niet alleen tijdens hoor- en/ of werkcolleges, of gastcolleges maar bijvoorbeeld ook bij de praktijkscripties. Niettemin vergt dit aspect nadere overweging en goede afspraken over onder welke voorwaarden (geanonimiseerde) informatie in het onderwijs kan worden gebruikt⁸.

⁸ Zie hiervoor bijvoorbeeld het Opleidingsreglement Beroepsopleiding Advocaten 2015 (art. 13 en 14).

Bijlage 1 |

Samenstelling commissie

Mr Anne-Marieke van Arkel, voorzitter (NBA)

Bert van Asselt AA, RA (Hbo AC-scholenoverleg)

Drs. Johan de Beuze AA (NBA-stagebureau)

Dr. Olof Bik RA (PWA)

Drs. Arjen Bonestroo (NBA)

Jeroen Buchel (NBA)

Diane den Dunnen-Nout Msc. (NBA Young Profs)

Prof. Hans Gortemaker RA (PWA)

Robert Hoosemans RA (Stagebureau Deloitte)

Charles Kock AA (Flynth Stagebureau)

Frans van Luit AA (Hbo AA)

Constant Rams (PWA, bij verhindering Olof Bik)

Drs. Bert Tuinsma RA (Raad voor de praktijkopleidingen)

Elly van der Velden AA (Raad voor de praktijkopleidingen)

Arjan Wolbink (student)

Bijlage 2 | Opdracht

Bij de NBA ligt ingevolge de Wet op het accountantsberoep de verantwoordelijkheid de praktijkopleidingen te doen verzorgen. De CEA stelt de eindtermen vast van de theoretische opleidingen en van de praktijkopleidingen. De CEA heeft een nieuwe set eindtermen ontwikkeld die in december 2015 zal worden vastgesteld.

De NBA is van mening dat het goed zou zijn, zowel vanuit didactisch oogpunt als vanuit het belang van de student en het beroep, indien er meer integratie en synergie is tussen de theoretische- en de praktijkopleidingen.

Aan de Commissie wordt gevraagd de mogelijkheden tot meer integratie tussen de theoretische opleidingen en de praktijkopleidingen nader uit te werken, zodat er een evenwichtige praktijkopleiding ontstaat, waarbij in gelijkwaardigheid zowel vanuit de praktijk als de theorie de trainee wordt opgeleid tot een beginnend beroepsbeoefenaar, met inachtneming van de nieuwe eindtermen van de CEA. Met name de kernvakken dienen hierin te worden meegenomen.

Het doel is dat de theorie en de praktijk elkaar versterken waardoor de kwaliteit van de opleiding wordt vergroot. De theoretische opleiders (hogescholen en universiteiten met een accountantsopleiding) en de praktijkopleiders (Raad voor de praktijkopleidingen en stagebureaus/ werkgevers) dienen daartoe op gelijkwaardige basis samen te werken.

Bijlage 3 |

Beknopte schets van de huidige opleidingen

Hierna volgt een korte beschrijving van de huidige AA-en RA-opleidingen, met onderscheid naar de theoretische opleidingen en de praktijkopleidingen.

Theoretische opleidingen

De Hbo (bachelor) Accountancy opleiding, die momenteel door 13 hogescholen in 19 vestigingsplaatsen wordt verzorgd, biedt fundamenteel voor de vervolgopleiding tot AA of RA. Daarnaast is er een instroom in de AA-opleiding vanuit Hbo-BE en SPD. Relatief veel studenten kiezen pas op latere leeftijd voor een vervolgopleiding tot AA en gaan vaak ook de praktijkopleiding pas volgen nadat zij de theorie-opleiding (vrijwel) hebben afgerond.

De meeste AA-studenten werken op een klein(er) accountantskantoor, in/voor het MKB. Het aantal hogescholen dat een post-hbo AA opleiding aanbiedt is de afgelopen jaren afgenomen. Momenteel zijn er 10 ACS-hogescholen met een aanwijzing voor de AA-opleiding. Daarnaast zijn er enkele particuliere opleidingsinstituten, zoals MVP/NCOI, LOI en Hbo A&A die een AA opleiding verzorgen. De parttime post-hbo-AA-opleiding vergt ongeveer een jaar. Naar verwachting zal deze opleiding met de nieuwe eindtermen /in het nieuwe opleidingsmodel 2 jaren omvatten.

Er zijn 7 (parttime) universitaire RA opleidingen, waarvan 6 direct aansluitend op een fulltime masterprogramma. De bacheloropleidingen (economie) van de meeste universiteiten zijn niet primair op accountancy gericht, de keuze hiervoor wordt veelal bij doorstroom naar de master gemaakt, waarbij meerdere masterprogramma's voorbereiden op zowel accounting & auditing als op controlling. Drie universiteiten verzorgen tevens een internationaal georiënteerde RA-opleiding die ook door buitenlandse studenten kan worden gevolgd en die vooral in de vorm van blokonderwijs⁹ worden aangeboden.

Voorts is er de volledig parttime opleiding van Nyenrode Business Universiteit. Studenten van Nyenrode die de studie van begin af aan combineren met werken in de accountancy kunnen direct na de bacheloropleiding met de praktijkopleiding beginnen. Onder bepaalde voorwaarden kan het praktijkopleidingstraject voor deze studenten een jaar worden verkort.

De meeste studenten van de andere universiteiten beginnen kort na afronding van hun master met de (parttime) postinitiële RA-opleiding en de praktijkopleiding. De doorlooptijd van de postmaster opleidingen verschilt per universiteit van ca. 1 tot 3 jaar (parttime) en is (mede) afhankelijk van de inhoud van de voorafgaande bachelor en masteropleiding. Kortweg: meer accountancy eindtermen in de vooropleidingen verkort het postinitiële traject.

Met name bij de universitaire opleidingen, waarbij de meeste studenten bij één van de grote(re) accountantsorganisaties werken, wordt door veel studenten de studeerbaarheid van de opleiding, als problematisch ervaren.

⁹ Blokonderwijs: onderwijs waarbij het programma/een module in een korte perioden van meerdere aaneengesloten dagen, (bijvoorbeeld 3 - 5) wordt aangeboden/gevolgd.

Praktijkopleiding

Momenteel volgen ongeveer 3400 trainees de RA-praktijkopleiding en ongeveer 1250 trainees de AA-praktijkopleiding. De nominale duur van de praktijkopleiding is 3 jaar maar de gemiddelde opleidingsduur voor de RA-praktijkopleiding is momenteel 5.7 jaar; voor de AA-praktijkopleiding is dit 4.6 jaar. Relatief veel RA-trainees doen langer dan 6 jaar over het afronden van hun praktijkopleiding, waarbij met name de afstudeerscriptie een “bottleneck” is.

De professionele omgevingen waarin trainees werken zijn zeer divers. In totaal verzorgen zo'n 25 stagebureaus de begeleiding en beoordeling van de trainees. Alle grotere (multidisciplinaire) accountantsorganisaties hebben een eigen stagebureau. De meeste (vooral op MKB-dienstverlening gerichte) kleine kantoren niet; voor hun trainees is er het NBA-stagebureau. Het NBA stagebureau is het grootste stagebureau met ongeveer 900 vooral bij kleine accountantskantoren werkzame AA-trainees en ongeveer 170 RA-trainees. Veel van deze RA-trainees zijn in een “Finance of IAD omgeving” werkzaam.

Daarnaast volgen veel trainees hun praktijkopleiding bij het SRA-stagebureau. Bij de 4 grootste kantoren hebben de stagebureaus ca. 400 tot 600 trainees (per stagebureau). Er zijn echter ook enkele stagebureaus met een zeer beperkt aantal trainees (10-15). Er zijn dus grote en kleine “stage-organisaties” met relatief grote verschillen in te begeleiden (aantallen) trainees, in verschillende professionele omgevingen (meest accountantsorganisaties maar bijvoorbeeld ook enkele Banken en de Rijksoverheid/Belastingdienst).

Bijlage 4 |

Instroom praktijkopleiding

De (vaktechnische) kennis van studenten en hun vaardigheden/werkervaring verschillen (sterk) bij de start van de praktijkopleiding:

- Veel AA-trainees beginnen (pas) aan het eind of na afronding van de (pt.1-2 jarige) post-hbo opleiding met de praktijkopleiding;
- De meeste RA trainees beginnen direct of kort na het behalen van hun master met de praktijkopleiding, gelijktijdig met de parttime postmaster opleiding (waarbij de doorlooptijd per universiteit varieert van 1 - 3 jaar). Studenten van Nyenrode, combineren de opleiding van begin af aan met werken in de beroepspraktijk (vanaf vwo, of na hbo) en kunnen na de bacheloropleiding met de praktijkopleiding beginnen.

De leeftijdsverschillen ("bandbreedtes") tussen AA- en RA-studenten zijn (bij aanvang en afstuderen) als gevolg relatief groot. Voor het vervolgen van de theoretische opleiding is niet verplicht dat vanaf een bepaald moment ook de praktijkopleiding moet worden gevolgd.

Het instroomniveau van de student/trainee moet toereikend zijn om met de praktijkopleiding te kunnen starten. Dit betekent dat een student bij aanvang van de praktijkopleiding een aantal eindtermen op een bepaald niveau moet beheersen, waaronder tenminste de eindtermen met betrekking tot de grondslagen van de kernvakgebieden. Gelet op de gewenste samenloop van de postinitiële theorie- en de praktijkopleiding ligt het in de rede het bachelorniveau als minimum voor toelating tot de praktijkopleiding te markeren. Studenten kunnen bij aanvang van de postinitiële opleiding ook met de praktijkopleiding beginnen. Het heeft nadrukkelijk de voorkeur dit gelijktijdig te doen met het vervolg van de theoretische opleiding.

Bijlage 5 |

Toetsingskader CEA en geïntegreerd slotexamen

Hierna volgt in samenvatting het toetsingskader van de CEA en het voorstel voor een geïntegreerd slotexamen. Het geïntegreerde slotexamen sluit goed aan op het “synergiemodel” voor de opleiding. De eindtermen van de accountantsopleiding zijn outputgericht geformuleerd en dat heeft consequenties voor de (wijze van) examinering.

Het voorstel voorziet enerzijds in ruimte en verantwoordelijkheid bij de opleiders om de toetsing naar eigen inzicht vorm te geven en anderzijds borging, door middel van duidelijke criteria, dat alle afgestudeerden met recht kwalificeren als beginnend beroepsbeoefenaar.

Het voorstel voor de (wijze van) toetsing van de nieuwe eindtermen ziet er op hoofdlijnen als volgt uit:

	Wijze van toetsing	Slotexamen
Theorieopleiding met oriëntatie Assurance	<ul style="list-style-type: none"> • Toetsprotocol¹⁰, w.o. de eis van schriftelijke toetsing kernvakken door opleiders (CEA), inclusief landelijk schriftelijk examen primair gericht op de jaarrekeningcontrole • Toetsplan en -matrix¹¹ (opleidingen) 	Voor alle oriëntaties een (geïntegreerd) mondeling slotexamen, als afsluiting van de praktijkopleiding, waarin specifieke kerncompetenties worden getoetst.
Theorieopleiding met oriëntatie Accountancy-MKB/ Finance	<ul style="list-style-type: none"> • Toetsprotocol, w.o. de eis van schriftelijke toetsing van de kernvakken en het profielvak (CEA) • Toetsplan en -matrix (opleidingen) 	
Praktijkopleiding	<ul style="list-style-type: none"> • Toetsing op basis van het toetsplan en toetskader/-matrix van de Raad voor de Praktijkopleidingen • Formatieve toetsing¹² van specifieke eindtermen door (eigen) praktijkbegeleider • Summatieve toetsing¹³ van specifieke eindtermen door externen 	

¹⁰ Het toetsprotocol bevat (1) de generieke eisen ter zake van het toetsingsbeleid van de opleiding (OER, toetsmatrix eindtermen, toetsvormen), (2) de richtlijnen die in acht genomen moeten worden bij de constructie, afdruk, beoordeling, analyse en archivering van toetsen en (3) de eisen die aan het geïntegreerde slotexamen worden gesteld.

¹¹ De toetsmatrix geeft voor alle eindtermen weer waar/wanneer en op welke wijze deze door de opleiding worden getoetst.

¹² Formatieve toetsing = toetsing gericht op de voortgang van het leerproces van een student (heeft een diagnostische functie c.q. feedback-functie).

¹³ Summatieve toetsing = toetsing gericht op het vaststellen of een student eindtermen heeft behaald (leerweg onafhankelijk).

Uitgangspunt van dit voorstel is een systematiek die overzichtelijk is en waarbij rekening wordt gehouden met de diversiteit in de professionele omgevingen waarin kandidaten werkzaam zijn. Voorts hebben de opleidingen, binnen afgesproken kaders (met name het toetsprotocol van CEA), zoveel mogelijk ruimte om zelf te bepalen hoe zij de eindtermen willen toetsen. Die ruimte biedt gelegenheid voor vernieuwing en innovatie van zowel onderwijs als toetsing. Wel moet bij afstuderen blijken dat een kandidaat kwalificeert als beginnend beroepsbeoefenaar. Vandaar de introductie van een geïntegreerd, mondeling slotexamen, waaruit dit moet blijken.

Toetsing eindtermen theoretische opleidingen

Elke theoretische opleiding dient door middel van een toetsplan en toetsmatrix aan te tonen hoe de eindtermen door de opleiding worden getoetst. Toetsplan en toetsmatrix dienen in ieder geval te voldoen aan de randvoorwaarden die CEA in een toetsprotocol zal vastleggen. Dat toetsprotocol is dus richtinggevend voor de opleidingen en voorziet in ieder geval in de eis van een schriftelijke toetsing van de theoretische eindtermen van de kern- en profielvakken en voor het vakgebied Audit & Assurance in de oriëntatie 'Assurance' een landelijk schriftelijk examen primair gericht op de controle van de jaarrekening. Dit landelijk examen is voor hbo- en wo-opleidingen identiek.

Toetsing eindtermen praktijkopleiding

Ook voor de praktijkopleidingen geldt dat de verantwoordelijke (i.c. de Raad voor de Praktijkopleidingen) een toetsplan en toetsmatrix vaststelt die voldoen aan de eisen van het toetsprotocol van de CEA. Het is van belang om bij de toetsing van de eindtermen van de praktijkopleiding onderscheid te maken tussen:

- toetsing gericht op de ontwikkeling van de trainee tot beginnend beroepsbeoefenaar door feedback en beoordeling (formatieve toetsing), en
- toetsing gericht op het vaststellen of een trainee wel of niet heeft voldaan aan bepaalde eindtermen (summatieve toetsing).

Gedurende de praktijkopleiding ligt de nadruk op formatieve toetsing, aan het einde van de praktijkopleiding op basis van het portfolio van de trainee, door middel van summatieve toetsing. In een toetsmatrix dient aangegeven te worden welke eindtermen via welke wijze van beoordeling/toetsing met welke beoordelings-/toetsinstrumenten plaatsvindt respectievelijk kan plaatsvinden. Het nieuwe toetsmodel voor de praktijkopleidingen (zie Bijlage 6) sluit hier op aan.

Voorstel slotexamen

Het voorstel is om voor alle opleidingsoriëntaties (Assurance, Accountancy-MKB en Accountancy-Finance) een mondeling slotexamen in te stellen ter afronding van de accountantsopleiding. In dit geïntegreerd examen komen theorie en praktijk op een natuurlijke wijze bij elkaar. Het slotexamen wordt afgenomen na afloop van de praktijkopleiding en moet in essentie toetsen of de kandidaat kwalificeert als beginnend beroepsbeoefenaar voor de desbetreffende opleidingsoriëntatie. Het slotexamen richt zich primair op de toetsing van de volgende kerncompetenties:

- Zelfstandig richting en uitvoering geven aan assurance-opdrachten, aan assurance verwante opdrachten en overige opdrachten;
- Zich rekenschap geven van de maatschappelijke rol van de accountant, hiernaar in overeenstemming met de fundamentele beginselen, genoemd in de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants, handelen en daarbij het algemeen belang voorop stellen;
- In zijn beroepsuitoefening de vereiste professioneel kritische instelling toepassen om tot zelfstandige en professionele oordeelsvorming te komen;
- Verantwoording afleggen over het eigen functioneren als accountant;
- Helder, begrijpelijk en overtuigend communiceren.

De kandidaat laat zodoende zien dat hij/zij de eindtermen die zien op de vaktechnische kennis en vaardigheden op het vereiste niveau beheerst en tevens de juiste houding en het juiste gedrag kan tonen (eindtermen die zien op ethiek/soft skills).

Het slotexamen betreft een mondeling examen (van 1,5 uur), waarin getoetst wordt of de kandidaat kwalificeert als beginnend beroepsbeoefenaar voor de oriëntatie waarvoor hij/zij heeft gekozen. Het slotexamen wordt afgenomen door twee examinatoren, waarvan er één verbonden is aan een theoretische opleiding en één werkzaam is in de beroepspraktijk (van de oriëntatie waarin de student afstudeert).

Voor deelname aan het slotexamen geldt dat de kandidaat het theoretisch getuigschrift heeft behaald en het praktijkdeel van de opleiding heeft afgerond.

Aanvullend geldt als eis dat de kandidaat de theorieopleiding niet langer dan vijf jaar voor de datum van het slotexamen heeft afgerond. Is dat niet het geval dan dient de kandidaat, voordat deze kan deelnemen aan het mondelinge examen, eerst een theoretisch actualiteitsexamen af te leggen bij een opleiding die beschikt over een aanwijzing van CEA. Dit stimuleert een zoveel mogelijk parallel lopen van theorie- en praktijkopleiding.

Met het behalen van het slotexamen wordt de (praktijk)opleiding formeel afgerond.

Bijlage 6 |

Toetsmodel praktijkopleidingen

De Raad voor de Praktijkopleidingen heeft het toetsmodel voor de praktijkopleidingen vernieuwd.

Uitgangspunten hiervoor zijn:

- beoordeling en toetsing gericht op de te beheersen eindtermen;
- onderscheid naar practical training en practical experience (aansluiting op IFAC-IAESB standard voor practical experience);
- er is een relatie tussen de gevolgde vakken/de vakken die de trainee volgt en de uit te voeren praktijkwerkzaamheden;
- nieuw toetsmodel mag niet leiden tot een grotere belasting van trainees dan nu het geval is;
- elementen die het leervermogen bevorderen, zoals “leren van elkaar” en samenwerken komen terug in het toetsmodel;
- de onderdelen van de praktijkopleiding worden daar beoordeeld waar het gedrag/de handelingen van de trainee waarneembaar zijn, dan wel waar de specifieke expertise voor handen is;
- het gebruik maken van informatie uit de beroepspraktijk vereist zorgvuldige afweging nadere regeling van de voorwaarden waaronder dit kan.

Het vernieuwde toetsmodel is ontwikkeld voor de praktijkopleidingen met de nieuwe CEA-eindtermen. Trainees starten hierin met het schrijven van een persoonlijk ontwikkelingsplan, dat jaarlijks kan worden bijgesteld en/of aangevuld in het jaarplan. Elk semester wordt afgesloten met een verslag van het gesprek dat de trainee met zijn praktijkbegeleider heeft gevoerd. Bovendien schrijven trainees jaarlijks een verantwoordingsverslag en omvat het toetsmodel intervisiegesprekken (in het eerste en het tweede jaar) en een referaat (in het derde jaar van de praktijkopleiding). Belangrijke elementen zijn: een dilemmagerichte benadering (het kunnen omgaan met dilemma's) en meer accent op het kunnen toepassen van theoretische kennis in praktijksituaties.

Met betrekking tot het aspect practical training wordt - gelet op de te verwerven generieke competenties en de verdere ontwikkeling van soft skills en de juiste beroepshouding - beoogd elk praktijkopleidingsjaar 3 trainingdagen voor te schrijven. Aard en precieze omvang van het trainingsprogramma zijn afhankelijk van het persoonlijke ontwikkelingsplan en de al verworven vaardigheden van de trainee. Het trainingsprogramma (of onderdelen hiervan) kan onderdeel zijn van het interne opleidingsprogramma van accountantsorganisaties/ werkgevers of van de onderwijsinstellingen, al dan niet geïntegreerd in het theoretische deel van een accountantsopleiding.

Het toetsmodel van de Raad voor de praktijkopleidingen sluit aan bij de het toetsingskader van de CEA en biedt op onderdelen mogelijkheden voor integratie. Dit kan nader worden uitgewerkt in samenwerking tussen Raad/stagebureaus en de theoretische opleidingen.

Bijlage 7 |

Geraadpleegde literatuur

Billet, 2009, *Realising the educational worth of integrating work experience in higher education*, Studies in Higher education.

Boogert vd, 2006, *Praktijkgericht opleiden*, Nelissen.

Bolhuis, 2002, *Professioneel leren: wat is het en hoe bevorderen we het?*, Tijdschrift voor medisch onderwijs.

Bourgoyne, Reynolds, 1997, *Management learning: integrating perspectives in theory and practice*, Books google.com.

Colin, Tynjala, 2003, *Integrating Theory and practice?*, Journal of workplace learning.

Imei, 1992, *Reflective Practice in Adult Education*, Eric Digest 122.

Inspectie Hoger onderwijs: Onderzoek duaal academisch onderwijs, evaluatie van de experimentele duale opleidingen wo, 2001.

Learning Styles and Learning Spaces; Enhancing Experiential learning in Higher Education, Academy of management Education and learning, 2005.

Mulder, Weigel, Collins, 2007, *The concept of competence in the development of vocational education and training in selected EU-memberstates*, Journal of vocational education.

Taylor, 1998, *The Theory and Practice of Transformative Learning*, Inf series nr 374.

Tynjala, Valimaa, Sarja, *Pedagogical perspectives on the relationship between higher education and working life*, Higher Education, 2003.

Vermunt, Vermetten, *Patterns in student learning: Relationships between learning strategies, Conceptions of learning and learning orientations*, Educational Psychology review, Vol 16, Springer, 2004.

Vaatstra, 1996, *Expertise in Accountancy, Empirisch onderzoek naar de kennisontwikkeling van student tot ervaren Accountant*, Maastricht.

Wrenn and Wrenn, 2009, *Enhancing learning by Integrating Theory and Practice*, International Journal of teaching and learning.

Koninklijke Nederlandse
Beroepsorganisatie
van Accountants

Antonio Vivaldistraat 2 - 8
1083 HP Amsterdam
Postbus 7984
1008 AD Amsterdam

T 020 301 03 01
E nba@nba.nl
I www.nba.nl